

GRGUR NATALIS BUDISALJIĆ

Stjepan Krasić

Jedan od najplodnijih hrvatskih pisaca XVI. st. Grgur Natalis Budisaljčić¹ rodio se u Dubrovniku krajem XV. st. kao sin brijača Božidara Budisaljčića² i još kao mlad stupio u Dominikanski red. Nije poznato gdje je studirao. Crijević pretpostavlja da je niže nauke najvjerojatnije završio u Dubrovniku i Zadru, a doktorirao negdje u Italiji, gdje je postao »magister sacrae theologiae«.³ Ta pretpostavka izgleda tim vjerojatnija što je Grgur — vjerojatno zato što je tamo bio već otprilike poznat — priličan broj godina proveo u Zadru i nekim talijanskim gradovima, gdje je bio angažiran za profesora filozofije i teologije.

Profesorsku karijeru Grgur je, čini se, vrlo rano započeo i to u Zadru. To je bilo vjerojatno odmah nakon završetka njegovih studija. U jednoj odluci generalni vikar Dominikanskog reda Serafin Bellandini 1. srpnja 1534. doslovno veli: »Dopušta se zatvorenim pismom da magister

¹ Grgurov otac Božidar zvao se po ondašnjem običaju latinskim imenom Natalis, što je utjecalo na Grgura da se potpisuje kao Natalius ili Natalis.

² Zasluga je Vladimira Bazale što je prvi pronašao oporuku Grgurova oca Božidara u Historijskom arhivu u Dubrovniku (Testamenta 33, ff. 89r—90v) iz koje saznajemo da je Grgur imao još tri brata i dvije sestre. Njegov brat Mato bio je također dominikanac (Stric Grgur i nećak Toma Budisalić-Budisaljčić, Republika X-1, br. 2—3 (Zagreb 1954), 255—259).

³ Iconotheca illustrium fratrum Congregationis Ragusinae, Ragusii 1728 (rukopis u knjižnici dominikanskog samostana u Dubrovniku), p. 135. Kriva je pretpostavka Vladimira Bazale da je Grgur »nauke započeo i velikim dijelom (a možda i potpuno) dovršio u Dubrovniku, a možda je nešto od nauka dovršio u Zadru, gdje je — kad je već stekao najviši učeni stepen, naslov magistra philosophiae sacrae — dugo godina naučavao« (n. dj. str. 255). U Dubrovniku je doista postojala samostanska škola za izobrazbu redovnika barem od g. 1489 (vidi o tome Crijević-Cerva, Monumenta Congregationis S. Dominici de Ragusio Ordinis Fratrum Praedicatorum, tom. III, Ragusii 1733, p. 110; Krasić S., Congregatio Ragusina Ord. Praed. 1487—1550, Institutum historicum Ordinis Praedicatorum, Dissertationes XIX, Romae 1972, p. 118). Međutim, taj studij, kao ni generalni studij u Zadru, nisu imali pravo podjeljivati naslov doktora (magistra) filozofije i teologije. Zadarski studij je to pravo stekao tek g. 1553. (Krasić S., n. dj. str. 118—119). Osim toga, naslov magistra »philosophiae sacrae«, kako misli Bazala, nikad nije postojao, jer se izraz »sacra« upotrebljavao isključivo za teologiju.

Grgur Dubrovčanin može ponovno postati član zadarskog samostana, budući da se prije odrekao toga članstva.⁴ Iz ove odluke se vidi da je Grgur već ranije proboravio u Zadru barem nekoliko godina koliko mu je bilo potrebno da postane redoviti član zadarskog samostana, ali se prije g. 1534. bio vratio u Dubrovnik, gdje je— kako se vidi iz jednog kasnijeg dokumenta — u gruškome samostanu, koji se zove njegov »prvotni samostan«,⁵ proveo izvjesno vrijeme. No, ovaj se put nije dugo zadržao u Zadru, jer je već 4. listopada iste godine bio premješten u Cosenzu u Kalabriji za regensa generalnog studija Dominikanskog reda.⁶ Tu je ostao sve do 24. svibnja 1541. kada je premješten u Sienu i imenovan regensom studija u tom gradu.⁷ Ne zna se koliko je točno ostao na toj dužnosti, ali se vratio u Zadar sigurno prije g. 1545. Naime, već duže vremena ga je podagra prikovala za krevet pa nije mogao hodati ni predavati. Zato spomenute godine uputi molbu kardinalu Robertu de Picciis, Velikom Poenitentianusu Rimske kurije da mu dopusti služiti misu sjedeći, koji mu 28. kolovoza iste godine odobri ne samo ono što je izričito tražio, nego mu podijeli i još neke druge povlastice.⁸

Ne mogavši zbog bolesti i odmaklih godina predavati, general Dominikanskog reda Franjo Romaneus ga 3. srpnja 1546. premjesti iz zadarskog u »njegov prvotni samostan« u Gružu, dopustivši mu da se slobodno služi svim pravima i privilegijima koje je tijekom vremena postigao i uživao.⁹ Međutim, upravo su te njegove povlastice izazvale spor između njega i ostalih redovnika u gruškome samostanu, jer se Dubrovačka dominikanska kongregacija odmah nakon svog ustanovljenja g. 1487. svojevóljno odrekla svih povlastica, a svojim članovima najstrože zabranila primati naslov doktora filozofije i teologije bez izričite dozvole većine njezinih članova. Magistri su naime po pravilima svoga Reda uživali široke povlastice pa je upravo to bio jedan od razloga slabljenja samostanske stege.¹⁰ Zato redovnici — prema predaji sačuvanoj u tom samostanu, koju prenosi Crijević — zamoliše starješinu samostana Pavla Zizerića da ga lijepim riječima i spomenutim razlozima nastoji privoliti na to da se sâm odreče magistarskog naslova i povlastica koje su bile smetnja samostanskom zaptu. Međutim, Budisaljčić se nije dao smesti izjavivši da je svijestan da za života, dok je mogao, nije gotovo ništa

⁴ Rim, Archivum generale Ordinis Praedicatorum ad S. Sabinae (u daljnjem citiranju AGOP), IV, 24, f. 108v.

⁵ Ibid. IV, 28, f. 150r.

⁶ Ibid. IV, 24, f. 108v. Kao što se vidi iz ovog originalnog dokumenta, ne radi se — kako Bazala misli — o nekom drugom Grguru iz Dubrovnika koji je nešto kasnije živio, nego o Budisaljčiću. Bazala je vjerojatno bio zaveden pogrešnim čitanjem g. 1534, koju čita kao 1544 (n. mj.). Drugi dominikanac istog imena, ali ne i akademskog naslova, bio je g. 1563. iz Dubrovnika premješten u Lombardiju (AGOP IV, 34, f. 184r), kada je Budisaljčić već bio mrtav.

⁷ AGOP IV, 26, f. 246r.

⁸ Dokument u knjižnici Dominikanskog samostana u Dubrovniku; Cerva, *Iconotheca*, pp. 138—139.

⁹ AGOP IV, 28, f. 150r.

¹⁰ Krasić S., *ibid.* pp. 110—111.

koristio Dubrovačkoj kongregaciji, ali da se ipak nipošto ne namjerava odreći onoga što je vlastitim trudom i velikim manom postigao. Ipak je dodao: »Ako pravo sudite, priznat ćete da sam ipak nešto učinio za Kongregaciju, jer je plod moga rada ujedno i vaš. Vidiš koliko sam djela napisao? Sada su to i vaša djela. Ako su kakve slave vrijedna, bit će i vama na čast, jer ih je jedan vaš brat i član Kongregacije napisao.«¹¹

I doista, Budisaljčić je — kako tvrdi spomenuti Crijević — napisao toliko djela da bi se od njih mogla sastaviti jedna manja biblioteka. To su djela filozofskog, teološkog, govorničkog, pravnog i prirodosnanstvenog karaktera, koja ovdje, sistematizirana u nekoliko skupina, donosimo:¹²

1. Govornička djela :

- a. Sermones varii de immortalitate animi;
- b. Sermones de tempore et de sanotis;
- c. Sermones Quadragesimales;
- d. De purgatorio sermones duo;
- e. De assumptione B. Mariae Virginis in anima et corpore sermones sex pro sex sabbatis Quadragesimae;
- f. De nomine Iesu sermones tres;
- g. De immortalitate animae sermones XXIV.

2. Biblijska djela :

- a. Commentarium in Genesim;
- b. Commentarium in Exodum;
- c. Commentarium in Parabolas Salomonis;
- d. Commentarium in Isaiam;
- e. Commentarium in Hieremiam;
- f. Commentarium in Matthaeum;
- g. Commentarium in Marcum;
- h. Commentarium in Ioannem;
- i. Commentarium in epistolas Pauli omnes;
- j. Commentarium in Apocalipsim.

¹¹ Iconotheca, pp. 139—140.

¹² Za spisak Budisaljčićevih djela poslužio sam se ovim djelima: Gozeus A., *Catalogus virorum ex familia Praedicatorum in litteris insignium*, Venetiis 1605, pp. 86—87; Lusitanus A. S., *Bibliotheca Ordinis Fratrum Praedicatorum*, Parisiis 1585, p. 93; Rovetta A., *Bibliotheca chronologica illustrium virorum provinciae Lombardiae sacri Ordinis Praedicatorum*, Bononiae 1691, p. 115; Altamura A., *Bibliotheca Dominicana, Romae 1677*, p. 378; Quetif J.-Echard J., *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, tom. II, Lutetiae Parisiorum 1721, p. 95; Đurđević I., *Vitae illustrium Rhacusinorum*, Biografska djela Ignjata Đurđevića, Zbornik za istoriju, jezik i književnost, knj. VII, Beograd 1935, str. 42; Cerva S., *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, tom. II, Ragusii 1740 (rukopis u knjižnici Dominikanskog samostana u Dubrovniku) pp. 130—139; Appendini F. M., *Notizie istorico-critiche sulle antichità, istoria e letteratura de' Ragusei*, tom. II, Ragusa 1903, pp. 42—43; Gliubich S., *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna 1856, p. 224.

3. Filozofska djela :

- a. Commentarium in Praedicabilia Aristotelis;
- b. Commentarium in Physicam Aristotelis;
- c. Commentarium in Metaphysicam Aristotelis.

4. Pravna djela :

- a. Expositio super Tertiam et Quartam distinctionem de consecratione (Decreti Gratiani);¹³
- b. Expositio super Quintam distinctionem Decreti ad mentem sancti Doctoris.

5. Prirodosnanstvena djela :

- a. De astrologia;
- b. De sphaera;
- c. Adnotationes super medicinam per modum dialogi;
- d. Silva naturae sive observationes in historiam naturalem et rem pharmaceuticam.¹⁴

6. Djela različitog sadržaja :

- a. De imagine pueri Iesu;
- b. De stigmatibus S. Catharinae Senensis.

Kao što se vidi iz samih naslova nabrojanih djela, Budisaljić je bio pravi polihistor i jedan od najplodnijih hrvatskih pisaca svoga vremena. Međutim, sudbina njegovih djela sasvim je nepoznata osim svega dva djela koja se do danas čuvaju u autografu. Većina ih se još g. 1605, po svjedočanstvu Ambroza Gučetića, čuvala u samostanskoj knjižnici u Dubrovniku, dok je drugu neovlašteno držao kod sebe neki Grgurov rođak po zanimanju liječnik.¹⁵ Serafin Crijević veli da se u njegovo vrijeme (prva polovica XVIII. st.) u samostanskoj knjižnici čuvalo još svega pet Budisaljićevih djela (»Sermones varii numero quinque«, »De purgatorio sermones duo«, »De assumptione B. M. Virginis in anima et corpore sermones sex pro sex sabbatis Quadragesimae«, »De nomine Iesu sermones tres«, »De immortalitate animae sermones XXIV«) i fragmenat jednog šestog djela.¹⁷ O sudbini ostalih ništa se ne zna, ali se s pravom

¹³ Autograf se nalazi u knjižnici Male Braće u Dubrovniku (Casnacich A., Biblioteca di fra Innocenzo Ciulich nella libreria de' RR. PP. Francescani di Ragusa, Zara 1860, p. 54, n. 213; Brlek M., Rukopisi knjižnice Male Braće u Dubrovniku, I, JAZU, Zagreb 1952, str. 159—160, br. 169.

¹⁴ Autograf ovog djela se čuva u sveučilišnoj knjižnici u Bologni, Cod. lat. 236 (Fрати L., Indice dei Codici Latini conservati nella R. Biblioteca universitaria di Bologna, Firenze 1903, 199, n. 236; Brlek M., Tri rukopisna kodeksa iz dubrovačke prošlosti, Anali historijskog instituta JAZU, god. III, Dubrovnik 1954, str. 144—146.

¹⁵ Gozeus A., ibid. p. 87.

¹⁶ Iconotheca, p. 140.

¹⁷ Ibid.

može pretpostaviti da je jedan dio propao za vrijeme velikog potresa g. 1667., dok bi druga trebalo tražiti po raznim domaćim i inozemnim knjižnicama i arhivima.

U filozofiji je Budisaljčić, kao dominikanac, izraziti aristotelovac, prihvaćajući Aristotela u interpretaciji Tome Akvinskoga. U svojim djelima obrađuje ontološke i etičke teme, polemizirajući s Kornelijem Agripom od Nottesheima, jednim od najznačajnijih novoplatonaca svoga vremena.¹⁸

O posljednjim Budisaljčićevim godinama u Dubrovniku govore nam dva dokumenta. G. 1550. generalni vikar Dominikanskog reda u Rimu Stjepan Ususmaris mu povjerava skupa s još jednim dominikancem iz Kotora parnicu na kojoj je trebao biti razriješen dužnosti samostanskog priora Tiburcije Bučić iz Kotora.¹⁹ S obzirom na njegovo loše zdravstveno stanje i odmakle godine, s pravom pretpostavljamo da se parnica trebala voditi u Dubrovniku.

Posljednji dokumenat koji nam o njemu govori je odluka spomenutog generalnog vikara Dominikanskog reda Stjepana Ususmaris od 3. lipnja 1551. kojom ga — vjerojatno zbog bolje liječničke njege — premješta iz Gruža u samostan sv. Dominika u Dubrovniku.²⁰ Umro je nedugo iza toga.

¹⁸ Filipović V., *Filozofija renesanse i odabrani tekstovi filozofa*, Matica Hrvatska, Zagreb 1956, str. 121.

¹⁹ AGOP IV, 29, f. 93v.

²⁰ Ibid. f. 109v.